

Александр ФИЛИПЧУК
(Черновцы)

**РУСЬ И «ПОСЛЕДНИЕ ДНИ»
КОНСТАНТИНОПОЛЯ**

В статье анализируются появление и формирование пророчества об взятии русами Константинополя, которое читается в «Patria». Автор приходит к выводу, что представление о будущем взятии Константинополя северными соседями возникло во время войны князя Святослава с Иоанном Цимисхием.

Ключевые слова: Русь, «Patria», Никита Хониат, князь Святослав.

Oleksandr FYLYPCHUK
(Chernivtsi)

**RUS' AND «THE LAST DAYS»
OF CONSTANTINOPLE**

The present article analyzes the prophecy on the capture of Constantinople by Rus' in light of Patria (collection of texts on the history and monuments of the imperial capital). Special attention is given to the composition of Patria and the historiographic perception of this text. It discusses Niketas Choniates' commentary about the monuments of Taurus and the invention of enemy in the age of Crusades. The author attempts to show that the image of enemy, depicted in the Taurus' statues, was transformed in the Byzantine literature after the Patria. The image of Rus' in literature after two their attacks on the Constantinople were controversial and had the biblical allusions. Leo the Deacon wrote that the attacks of Rus' in 971 were the biblical prophecy. It is possible to conclude that the Russo-Byzantine wars 968-971 were created the future picture of the capture of Constantinople.

Keywords: Rus', Patria, Niketas Choniates, Sviatoslav.

УДК 94(477)

Фадей ЯЦЕНЮК
(Чернівці)

**КОРОЛЬ ДАНИЛО РОМАНОВИЧ
В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ**

У статті розкриваються етапи висвітлення в українській історіографії постаті князя та короля Данила Романовича, при якому Галицько-Волинська держава досягла особливо високого рівня розвитку. Проаналізовано ґрунтовні наукові дослідження, які були опубліковані протягом другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. Увага приділяється монографіям, статтям, тематичним збірникам, в яких розкриваються всі сторони діяльності короля Данила – видатного державного діяча, блискучого полководця, умілого дипломата, будівничого і реформатора.

Ключові слова: українська історіографія, король Данило Романович, Галицько-Волинська держава, княжа доба.

У 1199 році, після об'єднання Романом Мстиславичем Волинської і Галицької земель, на мапі Східної Європи появилася велика за територією і сильна Галицько-Волинська держава, яка стала важливим політичним фактором, здатним впливати не тільки на розвиток всієї Русі, але й на політику всіх держав Центрально-Східної Європи та Візантії. Її історія, за твердженням багатьох істориків, була складовою частиною історії давньоруської держави у часи феодальної роздробленості. Більше того, серед істориків поширеним є твердження, що саме Галицько-Волинська держава стала продовжувачем традицій державотворення у південно-західній частині Русі. Через це її навіть називають спадкоємницею останньої. Проте є і такі науковці, що доводять відокремленість цих територій, зокрема галицьких теренів, котрі ще задовго до об'єднання з Волинню вийшли із сфери впливу київських князів і ввійшли в орбіту західноєвропейської історії. Принаймні останні десятиліття існування держави (до 1349 року) про це свідчать однозначно.

В історії Галицько-Волинської держави було багато видатних історичних постатей, які внесли свій вклад в її розбудову. Особливої уваги заслуговують часи князя та короля Данила Романовича, при якому Галицько-Волинська держава досягла особливо високого рівня. Саме Данило Романович відіграв у бутті українського народу знакову роль, залишивши по собі пам'ять, яка з віками набуває все більшого звучання. В літературі та історіографії поширеною є назва «Данило Галицький», яку запровадили історики ХІХ ст. Однак епітет «Галицький», стверджує Леонтій Войтович, невиправдано, всупереч історичним реаліям, звужує ареал його володарства. Загальновідомо, що король Данило походив з волинської гілки Мономаховичів, був правителем Галицько-Волинської (а довший час переважно Волинської) держави, а Галича, з його непокірним і ворожим до князів боярством, не любив і за першої нагоди переніс столицю до Холму, заснованого ним на тій-таки Волинській землі. Таке визначення недоречне ще й тому, що Данило Романович був одним з небагатьох Рюриковичів, які носили королівський титул. Тому, зазначає вчений, більш відповідно називати його – королем Данилом Романовичем¹.

Наукові розробки, в яких на фоні історії Галицько-Волинської держави розкривалась особа Данила Романовича, з'явилися в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Першу працю з історії Галицько-Волинської держави на основі критичного аналізу джерел написав історик, етнограф, вдумливий архівіст, співробітник Ставропільського інституту Денис Зубрицький². Розпочате ним досліджен-

ня продовжив перший професор української історії у Львівському університеті Ісидор Шараневич, який залишив узагальнюючу працю, що довгий час залишалася найкращою працею на цю тему³. Він одним із перших критично проаналізував Галицько-Волинський літопис, топонімічні матеріали, залучив ряд західних джерел і пов'язав свої висновки з результатами власних археологічних розкопок в Галичі та Львові.

До цієї ж теми звертались професор Київського університету, літературознавець та історик Микола Дашкевич⁴, історик та громадський діяч Микола Костомаров⁵, організатор української науки, видатний історик Михайло Грушевський⁶. Всі вони зазначали, що Данило Романович був найвидатнішим політичним діячем, відновлювачем Української держави та консолідації українського народу в найтяжчі його часи. «Майже вся Південна Русь, цілий край, населений українським племенем, – зазначав М. Костомаров, – був у його власті»⁷. Однак, вказує М. Грушевський, «при тім усім він був тільки князем, – продуктом князівсько-дружинної політичної традиції, і над нею не підіймався ані трохи»⁸.

В 20-30-х рр. ХХ ст. в часи жорсткого наступу на українську історичну науку дослідники обходили мовчанням постать Данила Романовича. Лише в 1942 р. Українське державне видавництво в Саратові видало серію кишенькових брошур під назвою «Наші пращури», серед яких була публікація Костя Гуслистого «Данило Галицький»⁹. Значення цієї праці полягало не тільки в піднесенні військово-патріотичного виховання засобами історичної науки, а ще й у спробі подолати «нігілізм» щодо видатних діячів героїчного минулого українського народу та славних традицій його історії, що спостерігався у тогочасній радянській історіографії.

Найбільш ґрунтовно постать керманіча Галицько-Волинської держави досліджується протягом другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Фактично тільки хрущовська відлига сприяла появі досліджень в Україні з періоду княжої доби. До біографії короля Данила звертаються історики багатьох міст та наукових шкіл. Особливо активно досліджують історію Галицько-Волинської держави, зокрема добу її розквіту за правління князя і короля Данила Романовича, науковці Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України (в радянський час – Інститут суспільних наук Академії наук УРСР). Першою ґрунтовною працею з цієї проблеми була надрукована в 1984 р. посмертна монографія директора цього інституту академіка Івана Крип'якевича «Галицько-Волинське князівство»¹⁰, в якій переконливо показано, що в Прикарпатті та на Волині на межі ХІІ-ХІІІ ст. виникло велике державне утворення. В роботі наведена докладна історико-географічна характеристика Волині та Галичини, висвітлені важливі політичні події та дана

загальна характеристика розвитку південно-західних земель Русі, проаналізована структура органів державного управління краю. Особлива увага приділена періоду діяльності короля Данила.

Будучи учнем і продовжувачем справи батька української історіографії М. Грушевського, дослідник писав книжку, керуючись джерелами – літописами, грамотами, іноземними хроніками. Всі матеріали з наукової літератури, які вчений використував, він ретельно перевіряв, вдумливо аналізував висновки та спостереження своїх попередників. Однак перше видання праці І. Крип'якевича містило багато доповнень, зроблених редакторами, які не відповідали поглядам вченого, були видалені місця в тексті, які не подобались рецензентам. І лише у 1999 р. під редакцією академіка НАН України Ярослава Ісаєвича було видане доповнене і повноцінне 2-ге видання монографії І. Крип'якевича¹¹.

Започатковані І. Крип'якевичем дослідження історії Галицько-Волинської держави доби Данила Романовича були продовжені вченими цього Інституту¹². Так, багаторічний керівник цього Інституту академік Ярослав Ісаєвич, основні наукові зацікавлення якого лежать у площині історії культури, присвятив Галицько-Волинському князівству і королю Данилу цілий ряд поважних розвідок і статей¹³. Ним розкриваються особливості взаємовідносин Данила Романовича з Золотою Ордою, який змушений був декларувати підпорядкування ханові, однак проводив при цьому гнучку політику, яка дозволяла Галицько-Волинському князівству й надалі залишатися дїєздатною державою. Успішна діяльність князя, зазначає Я. Ісаєвич, сприяла політичному зміцненню державності, розвитку економіки та культури краю і яскраво засвідчувала про те, що Галицько-Волинська держава претендувала на роль продовжувача традицій давнього Києва і ставала «державою-королівством» з такими самими суверенними правами, як і у європейських королівствах.

Відомий історик, сходовознавець та археограф Ярослав Дашкевич, розкриваючи діяння Данила Романовича, звертає увагу на його містобудівну діяльність та полемізує з тими дослідниками, які пишуть про Данила лише як про князя і заперечують його королівський титул. Те, що Данило Романович був саме королем, наголошує Я. Дашкевич, не підлягає найменшому сумніву. Про це знали його сучасники, так про нього писав літописець, таким його знає невідомою історична наука. Штамп про «князя» виковувала російська історична наука протягом двох століть. Бо не міг бути королем Романович тоді, коли в Московсько-Суздальському та в сусідніх північних князівствах були лише князі. Нарекли Данила «Галицьким», хоча насправді галицьким князем він був лише яких 9 років (за 63 роки життя і близько 52 років володарювання), а його титул від 1253 р. – року коронації

звучав – «король Русі». Та який же міг бути (в уяві тенденційно заполітизованих російських істориків та їхніх українських спільників) король Русі, якщо тільки великі князі й царі, московські та російські імператори могли бути володарями Русі¹⁴.

Особливої уваги заслуговують дослідження доктора історичних наук Леонтія Войтовича. Коло наукових інтересів вченого надзвичайно широке: проблеми етногенезу і ранньої історії східних слов'ян, зокрема норманського впливу на їх розвиток; генеалогія правлячих династій Рюриковичів, Геди́миновичів та Джучидів-Чингізидів; аналіз міжнародних контактів руських земель, зокрема з кочовим степом; удільний період на Русі; середньовічна військова історія; історична термінологія та історія міст.

Значна увага приділена ним і історії Галицько-Волинської держави. Ці дослідження охоплюють всі періоди історії Галицько-Волинських земель і сумарно складають більше тисячі сторінок. Дослідження Л. Войтовича відзначаються добрим знанням джерел та історіографії, логічністю викладу та схильністю до толерантної полеміки, зокрема з польськими і російськими вченими. В 2011 р. видавець Олександр Пшонківський опублікував у Білій Церкві збірник, в який включив статті, присвячені історії Галицько-Волинських земель, які були опубліковані Л. Войтовичем у різних збірниках та часописах протягом 2000-2010 рр.¹⁵.

Всупереч думці окремих істориків, зокрема М. Котляра, що Галицько-Волинської держави не існувало, принаймні після смерті короля Данила, дослідник визначає період її існування в межах 1199-1387 рр., підкреслюючи, що як й інші середньовічні феодальні держави, це об'єднання (яке з 1253 р. носило назву королівства Русі) в різні періоди розчленовувалося, втрачало і здобувало певні території, але постійна тяглість до єдності і збереження залишалася аж до анексії галицької частини Польщею у 1387 р. Волинська частина до смерті Свидригайла Ольгердовича у 1452 р. зберігала фактичну незалежність, а пізніше, ставши конгломератом дрібних удільних князівств, інтегрувалася до складу Великого князівства Литовського.

Інтерес Л. Войтовича до історії Галицько-Волинської держави привів до появи цілого ряду наукових розвідок, присвячених її яскравому керманічу – королю Данилу. Його оригінальні публікації завжди характеризує вичерпна бібліографія проблеми. Автор намагається уникати необгрунтованих гіпотез, старанно аналізує існуючі в історіографії думки та прагне залучити нові джерела, які раніше не використовувалися, або ж подає нову інтерпретацію вже відомих фактів. Саме цим вирізняється цикл статей «Данило Галицький: загадки і проблеми»¹⁶, публікації «Король Данило Романович»¹⁷, «Король Данило Романович: політик і полководець»¹⁸, «Королівство Русі: факти і міфи»¹⁹, «Галицько-Волинська держава і Королів-

ство Русі: Реальність і міфи»²⁰, в яких він комплексно аналізує певні періоди життя короля Данила Романовича. Л. Войтовичем досліджуються і реформа армії, проведена королем Данилом²¹, і його взаємовідносини з Тевтонським орденом²², Австрією та Чехією²³.

Окремо треба виділити і публікації Л. Войтовича, присвячені особливостям останніх років життя Данила Романовича²⁴ та еміграції в Угорщину в 1259-1260 років²⁵. Роки 1258-1264 в житті та діяльності короля Данила пройшли повз увагу більшості дослідників, тому вчений заповнює цю прогалину, виділяючи періоди війни з монголами і походу Бурундая та останньої еміграції в Угорщину, розглядаючи причини, які не дозволили Тевтонському Ордену та іншим християнським союзникам прийти на допомогу королю Данилу у 1260 р. в боротьбі з монголо-татарськими військами.

Особливої уваги заслуговує робота Леонтія Войтовича, написана у співавторстві з Володимиром Александровичем «Король Данило Романович», що вийшла в 2013 р. в серії «Славетні постаті середньовіччя»²⁶. Автори прагнуть уникнути надмірної ідеалізації Данила Романовича, критично ставляться до досліджень своїх попередників та ідеологічно-політичних корекцій, які були викликані протягом двох останніх століть змінами державного підпорядкування України та його орієнтацій. Життєпис та державотворча діяльність Данила Романовича розкриваються авторами без числених міфів та стереотипів, у важкій реальній історії, надзвичайно складних умовах боротьби за втрачену в період раннього дитинства спадщину батька, монгольського вторгнення та його наслідків. Саме в цих внутрішньо- та зовнішньополітичних умовах Данилові Романовичу вдалося зібрати батьківську спадщину у складі Волинської і Галицької земель й, докладаючи зусиль до відновлення історичної державності старокиївської доби, на її основі створити могутню державу, яка впродовж XIII – першої половини XIV ст. немало впливала на життя усєї Центрально-Східної Європи. Знаково й те, що дослідження написане і з'явилося водночас з великою працею відомого польського історика Даріуша Домбровського²⁷. Під час роботи автори спілкувалися й обмінювалися думками з приводу різних дискусійних питань. Але ознайомитися з працею польського колеги українські дослідники змогли вже після того, як їх власна робота була завершена й готова до друку. Тому наукова дискусія з обох сторін, очевидно, продовжиться у наступних працях.

Протягом декількох десятиліть досліджує біографію Данила Романовича відомий київський історик Микола Котляр. Захопившись історією Давньої Русі, вчений ґрунтовно зайнявся питаннями історіографії, джерелознавства, історичної географії та політичної історії Галицько-Волинської Русі²⁸. Дослідження різних аспектів історії Галиць-

ко-Волинської держави переконали його в тому, що в центрі цієї історії перебуває постать збирача земель Галичини та Волині, людини надзвичайних державницьких талантів Данила Романовича. Ця надзвичайна особистість по-справжньому захопила Миколу Федоровича, йому він присвятив декілька книг²⁹. Весь життєвий шлях видатного державного діяча, полководця і дипломата, стверджує М. Котляр, був підпорядкований справі об'єднання східнослов'янських земель, аби відновити цілісну Давньоруську державу часів свого славного предка Володимира Мономаха, дати відсіч зовнішньому ворогові, здолати боярську опозицію, що противилася його державотворчим зусиллям, нарешті – скинути принизливе монголо-татарське ярмо. Біографія Данила Галицького, створена на ґрунті великого кола вітчизняних і зарубіжних джерел, є підсумком більш, ніж двадцятилітніх досліджень автора. Роботи М. Котляра написані у науково-популярній формі, що сприяє широкому використанню їх не лише істориками, але й широким колом любителів минувшини. Окремі наукові розвідки вченого присвячені особливостям функціонування княжого дому Данила Романовича³⁰ та відображенню династії Романовичів в історії та поезії³¹.

Досліджує постать Данила Романовича і учень М. Котляра Олександр Голово. Основна його праця присвячена Роману Мстиславичу – батькові Данила³², однак окремі свої розвідки він присвятив і королю Данилові. Так, в монографії «Корона Данила Галицького»³³ вчений досліджує внесок короля Данила в розбудову Галичини і Волині та роль цих регіонів у державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя³⁴. Цікавими є і його публікації, в яких аналізуються віхи політичної діяльності короля Данила³⁵ та розглядається перебіг взаємовідносин держави Романовичів із Золотою Ордою на фоні міжнародного життя Східної Європи в середині XIII ст.³⁶

Проблеми Галицько-Волинської держави часів Данила Романовича цікавлять і Віктора Ідзьо. Очолоючи Український державний університет у Москві, він використав значну кількість документів та архівних матеріалів, які сконцентровані в архівах Москви та опублікував монографії й наукові розвідки, в яких на основі сучасної методології державознавства трактує історичний портрет Данила Галицького, його дипломатичні зв'язки напередодні коронації, особливості церковної організації держави Данила Романовича та його політичні й релігійні відносини з Римською церквою³⁷. В. Ідзьо зазначає, що король Данило, як європейський володар XIII ст., зумів за століття перед централізацією Росії у XIV ст. централізувати за європейським зразком українську державу. На сьогодні ця проблема дуже актуальна: Україна перебуває напередодні вступу до Євросоюзу, що є співзвучним з епохою короля Данила.

Узагальнюючу науково-популярну роботу про життєвий шлях короля Данила Романовича в серії «Знамениті українці» опублікували Марія Згурська та Юлія Белочкіна³⁸. Наголосивши на тому, що дослідники радянського періоду віддавали належне Данилові Романовичу як захиснику руських земель від зовнішніх ворогів і обходили мовчанням державотворчу діяльність короля Данила, а зміцнену ним Галицько-Волинську державу не розглядали як спадкоємницю Києва, автори роботи подають життєпис Данила на фоні бурхливого життя, жорстокої епохи міжусобиць та монголо-татарських набігів і показують його збирачем руських земель, великим реформатором, далекоглядним політиком та хитрим дипломатом, який став першим в історії українського народу легітимним, тобто визнаним в Європі, королем. Саме за часів його правління Галицько-Волинське князівство заявило про себе як потужний європейський державний організм, а Данило Романович став першим, хто організував боротьбу проти монголо-татарських завоювань і всю енергію спрямовував на розбудову своїх земель та зміцнення їх обороноздатності.

Науковцями досліджуються й окремі аспекти державотворчої діяльності короля Данила. Коронації Данила Романовича та долі його корони присвятили свої наукові розвідки Володимир Бадяк³⁹ та Іван Максимович⁴⁰, міжнародні взаємовідносини керманіча Галицько-Волинської держави досліджують Мирослав Волощук, Мар'яна Курін, Ігор Ліхтей, Євген Михальчук⁴¹, релігійний фактор в житті Данила Романовича знайшов своє відображення у дослідженнях Івана Паславського, Ігора Гояна, Йосифа Міляна⁴².

Певна кількість публікацій, присвячених державотворчій діяльності короля Данила Романовича, міститься в різноманітних збірниках та матеріалах конференцій. Окремі з них як за рівнем опублікованих досліджень, так і за підбором авторів достатньо високого рівня. Особливо активною була діяльність науковців на рубежі XX-XXI ст., коли відзначались ювілейні дати: 1100-ліття Галича, 800-ліття Галицько-Волинської держави, 800-ліття з дня народження короля Данила, 750-ліття його коронування та 750-ліття першої літописної згадки міста Львова. Серед таких видань слід відзначити збірники «Галич в доісторії і середньовіччі»⁴³, «Галич і Галицька земля»⁴⁴, «Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України»⁴⁵, «Галичина та Волинь у добу середньовіччя»⁴⁶, «Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції»⁴⁷, «Король Данило Романович і його місце в українській історії»⁴⁸, «Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті»⁴⁹, «Дрогичинь 1253»⁵⁰ та інші.

Серед великої кількості таких збірників особливої уваги заслуговує багатолістороване видання «Доба короля Данила»⁵¹, підготовлене і видане на кошти «Мистецького фонду імені Короля Данила».

Серед матеріалів збірника виділяються роботи провідних фахівців з історії Галицько-Волинської держави та постаті короля Данила Романовича: М. Котляра, Л. Войтовича, О. Головка, І. Паславського, А. Гречила, Ю. Лукомського, Я. Онищука, В. Любашенко та інших. Збірник вирізняється комплексним добром досліджень найрізноманітніших аспектів історії доби короля Данила.

Аналіз публікацій, присвячених постаті короля Данила Романовича, засвідчує, що українські історики прагнуть всебічно розкрити його багатогранну діяльність та життєвий шлях, уникати міфів та домислів, якими так багата його біографія. Їх публікації засвідчують, що король Данило був видатним правителем, блискучим полководцем, умілим дипломатом, будівничим і реформатором, який зміцнив Галицько-Волинську державу й намагався відновити незалежну Русь. Він був політиком європейського масштабу, не вагаючись обирав напрямки політики, вигідні для його країни. Вся його діяльність протікала в екстремальних умовах боротьби за владу з внутрішньою опозицією та іноземною інтервенцією. Результатом його діяльності була потужна Галицько-Волинська держава – яскрава сторінка в історії державності Русі-України. Безперечно, що це одна з найвидатніших постатей Княжої доби. Сучасна методологія державознавства вимагає від українських дослідників розглядати історичні процеси, які відбувались в Галицько-Волинській державі за часів правління Данила Романовича крізь призму державотворчих процесів, які мали місце в Європі, оскільки Українська держава в XIII столітті – це складова тогочасної цивілізованої Європи.

¹ Войтович Л. Король Данило: політик і полководець // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі: матеріали Міжнар. наук. конф. – Львів: Мистецький фонд імені Короля Данила, 2008. – С. 22.

² Зубрицький Д. Історія древнього Галицько-Русского князства: В 3 ч. – Львов: Типография Ставропигийского института, 1855. – Ч. 3. – С. 28-169.

³ Шараневич И. История Галицко-Володимирской Руси. Отъ найдавейших времен до року 1453. – Львов: Въ печатни Института Ставропигийского. Накладом автора, 1863. – С. 60-98.

⁴ Дашкевич М. П. Галицкий князь Данило // Руська історична бібліотека. – 1886. – Т. 5. – С. 59-106; Його ж. Княжение Данила Галицкого по русским и иностранным известиям. – К.: Типография Императорского Университета, 1873. – 158 с.; Його ж. Переговоры пап с Даниилом Галицким об унии Юго-Западной Руси с католичеством // Университетские известия университета св. Владимира. – К., 1884. – № 8. – С. 35-49.

⁵ Костомаров Н. И. Князь Даниил Галицкий // Литературный сборник издаваемый Галицко-русской матицею – Львов, 1886. – Вып. 1. – С. 48-87.

⁶ Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. – К.: Наук. думка, 1992. – Т. 3: До року 1340. – С. 1-92, 504-520; Його ж. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. 41. – С. 1-71.

⁷ Костомаров Н. И. Указанное сочинение. – С. 87.

⁸ Грушевський М. С. Вказана праця. – С. 91.

⁹ Гуслистий К. Данило Галицький. – Саратов: Укр. видав, 1942. – 12 с.

¹⁰ Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К.: Наук. думка, 1984. – 186 с.

¹¹ Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство / 2-ге вид., із змінами і доповненнями – Львів, 1999. – 220 с.

¹² Войтович Л. Король Данило Романович та історія Галицько-Волинської держави в дослідженнях Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі. – С. 98-119.

¹³ Ісаєвич Я. Галицько-Волинська держава. – Львів, 1999. – 36 с.; Його ж. Галицько-Волинське князівство доби Данила Галицького та його нащадків (замість передмови) // Галичина та Волинь в добу середньовіччя. – Львів, 2001. – С. 3-12; Його ж. Князь і король Данило: суспільство, церква, держава (до 800-річчя народження Данила Галицького) // Київська старовина. – 2002. – № 1. – С. 3-9; Його ж. Князь і король Данило Галицький // Над Бугом і Нарвою. – Більськ, 2003. – № 2 (66). – С. 22-24; Його ж. Князь і король Данило та його спадкоємці / Галицька брама. – Львів, 2001. – № 9-10 (81-81). – С. 2-5.

¹⁴ Дашкевич Я. Король Данило в житті та бронзі // Постаї: Нариси про діячів історії, політики, культури / Упорядники: М. Капраль, Г. Сварник, І. Скочиляс. – Львів, 2007. – С. 31-35; Його ж. Данило Романович і єпископ Петро в освітленні караїмського джерела // Українські землі за часів короля Данила Галицького: церква і держава: Статті і матеріали. – Львів: Логос, 2005. – С. 74-91.

¹⁵ Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди. – Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2011. – 480 с.

¹⁶ Войтович Л. Король Данило Романович. Загадки і проблеми // Король Данило Романович і його місце в українській історії. – Львів, 2003. – С. 24-29; Його ж. Король Данило Романович: Загадки і проблеми // Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750-ліття першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006 рр.). – Львів: В-во університету «Львівський Ставропігійон», 2006. – С. 34-49; Його ж. Король Данило Романович: Загадки та дискусії // Terra cossacorum: студії з давньої і нової історії України: Науковий збірник на пошану доктора історичних наук, професора Валерія Степанкова / Відп. ред. В. Смолій. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – С. 383-403; Його ж. Данило Галицький. Загадки і проблеми. Король Данило та його син Лев // Галицька брама. – 2001. – № 9-10. – С. 12-16.

¹⁷ Войтович Л. Король Данило Романович // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Львів, 2007. – Вип. 6. – С. 7-44.

¹⁸ Войтович Л. Король Данило Романович: політик і полководець // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі. – С. 22-97.

¹⁹ Войтович Л. Королівство Русі: факти і міфи // Дрогичинь 1253. Матеріали Міжнар. наук. конф. з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича. – Івано-Франківськ: ЛІК, 2008. – С. 4-17.

²⁰ Войтович Л. Галицько-Волинська держава і Королівство Русі: Реальність і міфи // Осмислення спадщини давньої Русі: Галицько-Волинське князівство в історіографії. Міжнар. наук. конф. 26-27 жовтня 2007 р.: програма і резюме доповідей. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2007. – С. 8-10.

- ²¹ Войтович Л. Реформи армії князями Данилом Романовичем та Левом Даниловичем у середині XIII ст. // Вісник національного університету «Львівська політехніка»: Держава та армія. – 2006. – № 571. – С. 89-93.
- ²² Войтович Л. Тевтонський Орден у політиці Галицько-Волинського князівства // Український історичний журнал. – 2010. – № 6. – С. 4-17.
- ²³ Войтович Л. Союз Галицьких Романовичів з Австрією та Чехією у XIII ст. // Проблеми слов'янознавства. – 2006. – Вип. 56. – С. 263-273.
- ²⁴ Войтович Л. Останні роки короля Данила Романовича // Вісник Львівської комерційної академії: Серія гуманітарних наук. – 2011. – Вип. 10. – С. 100-106.
- ²⁵ Войтович Л. Остання еміграція короля Данила Романовича // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки: Історичні науки. – 2009. – № 13. – С. 89-96.
- ²⁶ Александрович В., Войтович Л. Король Данило Романович. – Біла Церква, 2013.
- ²⁷ Dabrowski D. Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna. – Kraków: Avalon, 2013. – 538 s.
- ²⁸ Котляр Н. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волинской Руси X-XIII вв. – К.: Наук. думка, 1985. – 185 с.; Його ж. Галицько-Волинський літопис XIII ст. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1993. – 167 с.; Його ж. Галицько-Волинська Русь. – К.: Альтернативи, 1998. – 335 с. (серія «Україна крізь віки», Т. 5); Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М. Ф. Котляра. – К.: Наук. думка, 2002. – 400 с.; Його ж. Галицько-Волинське князівство (до 800-ліття утворення) // Український історичний журнал. – 2000. – № 1. – С. 21-32.
- ²⁹ Котляр М. Данило Галицький. – К.: Наук. думка, 1979. – 185 с.; Його ж. Данило Галицький: Біографічний нарис. – К.: Альтернативи, 2002. – 328 с.; Його ж. Данил, князь Галицький: документальне повествованіє. – СПб.: Алетейя; К.: Птах, 2008. – 320 с.
- ³⁰ Котляр М. Церемоніал, етикет і розваги княжого дому Романовичів // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – № 6. – С. 155-176; Його ж. Княжий дім Романовичів. Кілька вступних зауважень // RUTHENICA. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – № 5. – С. 88-105.
- ³¹ Котляр М. Роман і Романовичі в історії та поезії // Український історичний журнал. – 2001. – № 4. – С. 57-67.
- ³² Головко О. Б. Князь Роман Мстиславич та його доба: Нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття. – К.: Стило, 2001. – 249 с.
- ³³ Головко О. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя. – К.: Стило, 2006. – 574 с.
- ³⁴ Головко О. Волинська земля в політичній діяльності Данила та Василька Романовичів (середина XIII ст.) // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2009. – № 22. – С. 104-111.
- ³⁵ Головко О. Князь та король Данило Романович: віхи політичної діяльності // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі. – С. 143-165.
- ³⁶ Головко О. Держава Романовичів та Золота Орда (40-50-ті рр. XIII ст.) // Український історичний журнал. – 2004. – № 6. – С. 3-16.
- ³⁷ Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 1999. – 320 с.; Його ж. Українська держава в IX–XIII ст. – Львів: Сполом, 2004. – 416 с.; Його ж. Адміністративний устрій в Українській державі в час короля Данила // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі. – С. 228-235.
- ³⁸ Згурская М., Белочкина Ю. Данило Галицький. – Харьков: Фолио, 2009. – 128 с.
- ³⁹ Бадяк В. Коронація Данила Галицького і доля його корони // Король Данило Романович і його місце в українській історії. – Львів, 2003. – С. 107-118; Його ж. Реалії та міфи коронації Данила Галицького та доля корони // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі. – С. 236-259.
- ⁴⁰ Бадяк В., Максимович І. Вінець королівства. Корона Данила Галицького: відома, загадкова, міфічна. – Тернопіль: Лілея, 2003. – 64 с.
- ⁴¹ Волощук М. Васальна підлеглість Данила Романовича від Бели IV (1235–1245 рр.): джерела, історіографія та коротка постановка проблеми // Україна – Угорщина: спільне минуле та сьогодення: Матеріали міжнар. наук. конф. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – С. 86-95; Його ж. Ендре II – Данило Романович Волинський: стиль взаємовідносин (серпень 1205 – вересень 1213 рр.): джерела, історіографія, коротка постановка проблеми // «Слово о полку Ігоревім» та його доба: Матеріали Міжнародн. наук.-теорет. Конф. – Галич: Інформ.-вид. відділ Націон. заповідника «Давній Галич», 2007. – С. 130-135; Його ж. «Угорське дитинство» князя Данила Романовича (1206-1210 рр.) // На вівтар історії України: ювіл. збірник на пошану акад. Вищої школи України, проф. В. В. Грабовецького. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 365-376; Волощук М., Курін М. Коронація Данила Романовича в зовнішній політиці й дипломатії Інокентія IV: Короткий нарис історіографії // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 18. – С. 129-136; Ліхтей І. Боротьба Данила Романовича і Пшемисла-Оттокара II за Австрійську спадщину // Король Данило Романович і його місце в українській історії. – С. 75-84; Михальчук Є. Зовнішня політика Данила Галицького // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2009. – № 22. – С. 94-97.
- ⁴² Паславський І. Коронація Данила Галицького в контексті політичних і церковних відносин XIII століття. – Львів: Місіонер, 2003. – 111 с.; Його ж. Галицький єпископ Петро – ставленник і дипломат Данила Романовича // Український історичний журнал. – 2013. – № 5. – С. 75-87; Його ж. Український епізод Першого Ліонського собору (1245 р.): Дослідження з історії європейської політики Романовичів. – Львів: Укр. технології, 2009. – 123 с.; Його ж. Хто був ініціатором русько-римського зближення у 40-х роках XIII століття: Данило Романович чи Інокентій IV? // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2012. – Вип. VI. – С. 153-172; Гоян І. Духовно-культурна діяльність короля Данила в контексті взаємин Галицько-Волинської держави зі Святим Престолом // Україна і Ватикан. – Івано-Франківськ – Київ, 2008. – Вип. 1: Українсько-ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем. – С. 375-382; Мілян Й. Доба короля Данила в аспекті церковному // Доба Короля Данила в науці, мистецтві, літературі. – С. 10-12.
- ⁴³ Галич в доісторії і середньовіччі: матеріали міжнар. археологічної конф. (до 750-ліття коронування короля Данила Галицького). – Галич: Інформ.-видавн. відділ Націон. заповідника «Давній Галич», 2003. – 128 с.
- ⁴⁴ Галич і Галицька земля: збірник наук. праць. – Київ – Галич, 1998. – 147 с.

⁴⁵ Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України: Матеріали Міжнар. ювілейної наук. конф. – Івано-Франківськ – Галич: Плай, 1998. – 349 с.; Галич і Галицька земля в українському державотворенні (до 1110-річчя і 800-річчя Галицько-Волинського князівства): Збірник матеріалів. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 188 с.; Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України: Матеріали Міжн. наук. конф. – Галич, 2008. – 214 с.

⁴⁶ Галичина та Волинь у добу середньовіччя (до 800-річчя з дня народження Данила Галицького). – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – 252 с.

⁴⁷ Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції. Міжнародна наук. конф.: тези доп. та повідомл. – Львів, 1993. – 135 с.

⁴⁸ Король Данило Романович і його місце в українській історії: Матеріали Міжн. наук. конф. – Львів, 2003.

⁴⁹ Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750-річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006). – Львів: Вид-во ун-ту «Львівський Ставропігійон», 2006. – 438 с.

⁵⁰ Дрогичинь 1253: матеріали наук. конф. з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича. – Івано-Франківськ: ЛПК, 2008. – 186 с.

⁵¹ Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі: матеріали міжн. наук. конф. – Львів, 2008. – 467 с.

Фадей ЯЦЕНЮК
(Черновци)

КОРОЛЬ ДАНИЛ РОМАНОВИЧ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

В статті розкриваються етапи освєчення в українській історіографії личности князя и короля Данила Романовича, при правленні которого Галицько-Волинське государство достигло особенно високого уровня развития. Проанализировані научные исследования, которые были напечатаны на протяжении второй половины XIX – начале XXI вв.: монографии, статьи, тематические сборники, раскрывающие все стороны деятельности короля Данила – выдающегося государственного деятеля, блистательного полководца, талантливого дипломата, успешного реформатора.

Ключевые слова: украинская историография, роль Данила Романовича, Галицько-Волинське государство, княжеская эпоха.

Fadey YATSENYUK
(Chernivtsi)

KING DANYLO ROMANOVYCH IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

The article reveals interpretation in the Ukrainian historiography of the stages dedicated to King Danylo Romanovych during the period of the Halych-Volyn State prosperity. The author investigates fundamental research works published in the second part of the 19th and early of 20th centuries. Great attention is paid to monographs, articles, and collections of works which showed all aspects of King Danylo's activities as an outstanding statesman, experienced military leader, skilful diplomat, creator and reformer.

Key words: Ukrainian historiography, King Danylo Romanovych, Halych-Volyn State, prince's age.

УДК 94(477)

Мирослав ВОЛОЩУК
(Івано-Франківськ),
Андрій ФЕДУРУК
(Чернівці)

«Ioan Rusul» АБО «Ἰβάνης ὁ Ῥώς»: З ІСТОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РУСЬКОГО ВЕЛЬМОЖІ В УГОРСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ ТА БОЛГАРСЬКОМУ ЦАРСТВІ НАПРИКІНЦІ XIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIV ст.

*У статті розглядається одна з малодосліджених сторінок історії русько-угорсько-болгарських відносин, яка пов'язана з політичною діяльністю Івана, прозваного Руським, наприкінці XIII – першій половині XIV ст. Коротко подаються звістки з угорських актових документів, що датуються 1267 і 1288 рр., в яких вперше згадується **Iwan dictus Oroz**. Особлива увага приділяється аналізу диплому угорського короля Карла I Роберта Анжуйського від 23 жовтня 1317 р., адресованого синам Миколи з роду Балог. Згідно з даними цього актового документа досліджуваний фігурант, можливо, був родинно пов'язаний з северинським баном Теодором з роду Чанад. Вказується, що **Ioan Rusul** міг брати активну участь у збройному виступі трансільванської знаті проти королівської влади в Угорщині. Відзначається, що внаслідок жорстокого придушення виступу знаті він емігрував до Болгарії, де став відомим під ім'ям **Ἰβάνης ὁ Ῥώς**. На основі повідомлень грецьких історичних творів висвітлюється активна військова діяльність останнього на службі болгарських царів з династій Тертерів і Шишманів. Розкривається його визначна роль в обороні Філіппополя (1323) та битві під Русокастро (1332). Робиться спроба визначення можливих нащадків Івана Руського та першопочатку його місця проживання.*

Ключові слова: Іван Руський, королівський диплом, Угорщина, полководець, Болгарія, війна.

Немає жодного сумніву, що роль та місце визначної постаті в системі міжнародних політичних відносин завжди заслуговує на прискіпливу увагу з боку дослідників. Особливо актуальними подібні зацікавлення стають під час вивчення періоду, який хронологічно охоплює кінець XIII – першу половину XIV ст., тобто достатньо складного в усіх сенсах часового проміжку вітчизняної середньовічної історії, котрий наповнений чималою кількістю своєрідних «білих плям» та різноманітних інформаційних лакун. Проте саме упродовж нього спостерігається процес, який призвів до справжнього сплеску появи нових колоритних особистостей, які своєю надзвичайною активністю пожвавили суху палітру темної епохи. Саме такою неординарною постаттю в угорсько-болгарських та болгарсько-візантійських відносинах в означений період став політичний діяч на ім'я Іван, прозваний у іноземних писемних джерелах – «Руським»¹.